

План

- Найстарішій церкві в Юр'ївському районі
- Перипетії в історії старої церкви
- Мандрівка в минуле:
 - ❖ Хандаліївський вклад "в науку нащадкам"
 - ❖ Моторна Вдача і лиха доля отця Василя

Про що нагадав двохсотлітній храм

Народна пам'ять і завзяття хандаліївців
стали в нагоді Яворницькому

- ▶ Найстарішій церкві в Юр'ївському районі - двісті років. В єпархіальному довіднику початок ХХ століття рік побудови храму зазначено як 1815-й, а на самій церкві нині зазначиться 1814 рік. Знаходиться вона в селі Новов'язівському, яке до 1959 року звалося Хандаліївкою. 1959 року село перейменували на В'язівку, а згодом Новов'язівське.

Здавна це були козацькі землі. Був тут і запорізький зимівник. Але після ліквідації Січі, коли Катерина стала роздавати землі панам, великий наділ 4500 десятин землі на річці В'язівок отримує в 1780 році полковник Павло Олексійович Хандалєєв. Тут-то і починається історія Новов'язівського...

Перипетії в історії старої церкви

На місці колишнього запорізького зимівника пан заснував слободу і назвав на свою честь Ханлаліївкою. 1782 року тут вже проживало 207 селян. За даними X державної ревізії та 274 жителів. Далі село динамічно зростало і в 1913 році мало вже 211 дворів, 1400 жителів, яких обслуговував фельдшер, також в селі діяла школа.

Коштом місцевого поміщика полковника Павла Хандалєєва тут було побудована красива церква. Мальовниче село на річці В'язівок прикрасилося Петропавлівським храмом на честь перемоги над Наполеоном. Останнім священиком перед революцією тут служив о. Василь Котляревський - безперечно, цікава постать, про яку варто розповісти. А ось сам храм у 1930-ті роки, як і повсюдно, радянська влада закрила. Під час війни його було зруйновано та пограбовано, згодом не знайшли для нього кращого застосування, як перетворити на зерносховище. У 1946 році, після ремонтних робіт, у Петропавлівській церкві відновлено служби Божі. Настоятельно став Михайло Загора, який був родом із цих місць.

Та не довго так тривало, бо за Хрущова, коли почалася нова хвиля переслідувань релігії, в 1958 році церкву знову зачинили. Навіть була спроба її підірвати. І тільки під час перебудови, в 1987 році, пам'ятка архітектури удостоїлася уваги влади. На її ремонт і реставрацію виділили чималі кошти, встановили світильники і висадили біля храму квіти. Так почалося відродження пам'ятки. Проте самі служби Божі відновилися лише в 1991 році. Спершу настоятелями були о.Володимир(Жилкін) та о.Вадим(Пархоменко). Потім у Саято-Преображенському храмі став служити священник о.Владислав (Сіладі).

За церковним Переданням поява перших християнських общин у нинішній Галичині припадає на часи діяльності святих братів Кирила і Мефодія, учителів Словенських. Завойована за княжіння у Великій Моравії Святополка I її західна частина під назвою “Transtheissia” від 881/882 до 896 р. була частиною моравських володінь. Святий рівноапостольний Мефодій († 885) і його учні несли Благую Вість по всіх землях князівства і, ймовірно, встигли охрестити певну частину дулібів, білих хорватів і бужан, котрі жили на крайньому його сході до угорського нашестя наприкінці IX ст. Втім, угорці швидко пішли до Дунаю, у Паннонію, і частина нинішньої Галичини з 902 р. потрапила під володарювання польських князів. У 981 р. київський великий князь Володимир відвоював у Польщі Перемишль і червенські міста, і ці землі почали йменуватися Червоною Руссю.

Святий рівноапостольний князь, за словами його молодшого сучасника, майбутнього першого руського митрополита Іларіона, “охрестив усю землю Руську від краю і до краю”, отже й Червону Русь, що стала частиною Волинської єпархії. Митрополит Макарій (Булгаков), видатний церковний історик XIX ст., припускав уже в XI ст. наявність тут окремих єпархій: “Природно погодитися з переданням, що якщо не за часів Володимира, то за часів Ярослава засновані були й у Русі Червоній дві єпархії: Галицька й Перемишльська, хоча звістки про них в наших літописах немає.

Правда, усе сказане нами не більше ніж здогади, але здогади небезпідставні, і те, принаймні, вірогідно, що не в шести тільки, прямо названих літописами, але й у інших містах поставлені були у нас спочатку єпископи”.

Все ж більшість сучасних істориків не поділяють його думки та вважають більш достовірною набагато пізнішу дату – 1156 р., коли Галицька єпархія (її архієреєм був тоді єпископ Косма) вперше згадується у літописі, або інші близькі до цієї дати. Фактично незалежне від Києва Галицьке князівство було створене за 12 років до цього з кількох більш дрібних. У 40-х рр. XII ст. за Володимирка Володаревича – творця єдиного Галицького князівства, у Галичі було споруджено князівський палацовий комплекс із церквою Спаса, що не дійшов до наших днів. Як вважають дослідники, на замовлення галицьких князів тут працювала артіль польських майстрів – у храмі виразно простежуються риси романської архітектури, використовується техніка білокамінної кладки, що раніше не застосовувалася в руських землях. За даними Православної енциклопедії, уявлення про зовнішній вигляд цих церков можуть дати збережені ростово-суздальські пам’ятки епохи Юрія Долгорукого (Спасо-Преображенський собор у Переяславлі-Заліському, церква на честь святих князів Бориса і Гліба у Кідекші), побудовані, судячи з усього, тією ж артіллю, отриманою Юрієм від свого головного союзника Володимирка Галицького.

В останні роки правління Володимирка у столиці було споруджено величний собор на честь Успіння Пресвятої Богородиці (за археологічними даними, вперше у літописі згадується у зв'язку з похованням у ньому князя Ярослава Осмомисла), що став кафедральним. Розміри його фундаментів, установлені археологами, поступаються розмірами лише Софії Київській.

“Романські елементи становлять одну з істотних особливостей зодчества стародавнього Галича, – пише мистецтвознавець В. С. Вуйцик. – Тут була застосована та ж будівельна техніка, використовувались подібні матеріали. Водночас провідними у ньому залишаються типологічні риси візантійського зодчества, що виявились у загальній концепції хрестово-купольного храму. Якщо план Успенського собору в Галичі аналогічний планам київських будівель (Десятинна церква) і храмів Північно-Східної Русі (Успенський собор у Володимирі), то білокамінне різьблення, навпаки, має прямі аналогії серед романських, зокрема південнонімецьких, пам'ятників”.

Галицьке князівство досягає найвищої могутності за князя Ярослава Володимировича (Володимирковича) Осмомисла (1153-1187). Розташоване на торговельному шляху з Києва у Західну Європу, князівство налагодило активні торговельні й дипломатичні зв'язки з Польщею, Угорщиною, зі Священною Римською імперією, з Візантією (з останньою і церковні – Іпатіївський літопис під 1165 р. повідомляє про посольство до Константинополя на чолі з єпископом Космою).

Нагромадження приватних багатств мало і негативний бік – значне посилення боярства при Ярославі, що становить характерну рису і подальшої історії Галича. Боярське свавілля вдалося на час приборкати волинському князеві Роману Мстиславичу Великому, який об'єднав у 1199 р. Галицьке й Волинське князівства. У ці роки, особливо після падіння під ударами хрестоносців Константинополя в 1203 р., різко посилюється латинська експансія на Русь, особливо в південно-західну її частину. Роману Мстиславичу папа Інокентій III пропонував королівську корону за умови, що Роман прийме католицизм, однак князь рішуче відмовився і зберіг у своїх володіннях православну віру. При ньому у столиці було зведено церкву в ім'я великомученика Пантелеймона, яка прикрашає Галич і понині.

Мандрівка в минуле

Хандаліївський вклад "в науку нащадкам"

...Було це сто років тому. Поріг історичного музею імені Поля в Катеринославі переступив священник. Директор музею Дмитро Іванович Яворницький не пропускав жодної нагоди встановити контакти з людьми із глибинки.

-І далеко від міста ваша Хандаліївка? – спитав гостя.

-Шістдесят верстов буде.

-А цікаві діди у вас є?

-Авжеж є! - пожвавішав священник. Це був Василь Федорович Котляревський. Син священника, він в 1898 році став дияконом, і з 1908 року служив дияконом у Хандаліївській церкві, згодом ставши там же священником. Цікаво, що освіту мав не чисто духовну- скунчив свого часу курс навчання в Харківському імператорському музичному училищі. Тож мав творчу жилку.

-А які ж діди живуть у вашому селі? – не міг заспокоїтися Яворницький.

-О, передусім дід Чапала-гарний бандурист. І бандура і нього стара-престара. А скільки переказів про запорожців він має! Заслухаєшся.

-Отче! Дуже прошу-запишіть це все. Ціна йому не буде. А що ще зі старих документів чи книжок і в селі?

-Сторічний давнини маніфест ще цїря Олександра I та дві кредитки старого зразка. При церкві ще маємо справи й укази 1815-16 років-усе це відноситься до заснування храму. У селян можна пошукати і старі ікони. Одна ікона, як каже дід, ходила ще на турків і татар із козачим військом. Коли вірити дідові, іконі цїй понад двісті років!

-Чудово! Голубе, та цьому всьому місце в музеї! Везіть усе до Катеринослава і нащадки вам спасибі скажуть. А як із піснями? Співають ще козацькі нащадки?

-Аякже!

-То я прошу вас записати пісні, та такі, які більш ніде не співаюсь, а лиш у вашому селі. Усе це буде видно в науку нащадкам.

-Добре, Дмитре Івановичу, залюбки виконаю ваші доручення. Мені ця робота до душі.

Священик Котляревський, уважно оглянувши музей з усіма його скарбами, рушив назад, на береги річки В'язівок.

А вже 21 серпня 1916 року з Хандаліївки в Катеринослав летів лист від батюшки. Отець Василь писав, що надсилає з листом маніфест царя Олександра. А от дід Чапала раптово помер і забрав з собою на той світ свої перекази. Але бандура дідова лишилася, тому священик обіцяв професору привезти її до музею. Привезти і пісні та все, що зміг відшукати. Питав, чи потрібні історикові старі церковні рукописи-їх теж модна доправити. Коли все це привіз до музею, Яворницький дуже дякував і обдарував священика книжками. Було серед них і його автобіграфічна повість «У бурсу! У бурсу! У бурсу!», видана 1908 року.

...З книжками верталися назад до села гарбою. Хандаліївський дід-візник усе згадував гостинного Яворницького і, щоб дорога була каротша, наспівував приперчені гумором місяцеві пісеньки. Не всі вони лягали на папір, та з пісні не викинеш!

Їде козак на коні у червонім жупані,
Ріжок з дьогтем у халяві і сорочка в гівні...

Або такої:

Книш бубонить, ваша заміж іде,
Гнида радується, що невістка буде.
Черепашка-свашка, у кишені пляшка,
А комар та розбойничок,
Зеленій мусі полюбовничок,
Та й за свата був...

Мав рацію Яворницький: хто зраз, через сто років згадає ці пісні на селі?..

А дід на гарбі, скунчивши співати, священникові казав про Яворницького:

-Та такого пана за такі книжки у слід треба цілувать...

Коли священник гуртом із селянами Хандаліївки читали подаровану паном-письменником повість, то два дні реготілись. Дуже чудну книжку утнув учений.

Підбадьорений директором музею священник продовжив серед селян пошуки раритетів. Виявив, зосібна, портрет померлого 1880 року діда Федора Івановича Педасенка, а було ж йому тоді понад 90 років. Як твердили родичі діда, він був прямий нащадок засновника Кочерезького хутора. Хутір цей-у тій же парафії, де служив Котляревський, і знаходився всьому за півверсти від Хандаліївки, та й ще був більший за нього. Якщо в Хандаліївці 1908 року нараховувалося 175 дворів і 1305 жителів. Напевне, згодом село і хутір злилися.

Та й потім хутір Кочерезький був набагато старший за панське село. За оповідями старожилів хутір заснували три родини-Орли, Гайдамаки і Педасенки. Священник, зайшовши портрет діда Педасенка, дуже пишався ним-мовляв, у музеї такого немає, дідове лице дуже типове, справді гайдамацьке і змальоване гарно, та ще й чималий портрет - завбільшки три чверті аршина (аршин дорівнював 0,71 метра).

Отець Василь так захопився всякою старовиною, що вже готовий був привезти Яворницькому з Хандаїївки навіть японську ікону, яка зображала мандри душі по митарствах. Ця річ була дуже давно вивезена якимось його родичем із Японії, де той просто... викрав її в одному з храмів. Та якої чудасії тільки не було в Хандаліївці! Той жеродич, приміром, вивіз пудів зо два негативів японських знімків. На жаль, вони пропали. А от сторічне чумацьке ярмо напевне прикрасило б музей...

Моторна Вдача і лиха доля отця Василя

Йшла Перша світова війна. І отець Василь, ще не стара людина, звертався до Яворницького з проханням. Чув він, що історик буває у переосвященого єпископа Катеринославського і Маріупольського Агапіта. Це була правда - Агапіт був родом з Волині та мав українське серце. Так от Котляревський просив - хай єпископ віддасть його на війну. Заяву, мовляв, він подав, але чув, що у переосвященого свої кандидати. Родина в Котляревського була невелика - він та дружина, він ще був не старий, фізично дужий, господарства майже ніякого не мав, жалкувати ні за чим було, а тільки дуже хотілось йому піти на війну!

Проте його питання Яворницький полагодити не зміг і отець Василь і надалі служив у Хандаліївці. Він навіть замовив музейному художникові Тихонові Ткаченку портреті - свій і матушки, які влітку 1917 року вже готові.

Почалася революція. Доля закидала священика служити в Юр'ївці, Воскресенці біля Юр'ївки, Попівці Таврійської губернії, селі Піскошиному Мелітопольського округу.

З цього села прийшов від нього розпачливий останній лист, датований травнем 1933 року. Знесилений голодом отець Василь не мав сил ходити і навіть писав з останніх сил. Харчувався бруквою та зеленню, просив надіслати йому бодай дешевої жолудевої кави. А що міг зробити сам Яворницький, якого комуністи «вичистили» з музею і не платили півроку зарплату? Скоріш за все, 62-річний отець Василь Котляревський не пережив

Голодної весни 1933 року і успокоївся в селі Піскошиному на Мелітопольщині...